

Vapaan koulutuksen tukisäätiön perustaminen ja yhteiskunnallinen muutos

Ville Okkonen

Suomalaisen yhteiskunnan politisoitumista pidetään yhtenä 1970-luvun alun tunnusilmiönä. Julkisyhteisöjen toiminnan piiri yhteiskuntaelämässä kasvoi, ja eri poliittiset toimijat taistelivat näkyvästi osallisuudestaan yhteiskuntapoliittiseen kysymyksenasetteluun ja sosiaalistavien instituutioiden tehtävien määrittelyyn. Tämä artikkeli tarkastelee Vapaan koulutuksen tukisäätiön (VKTS) perustamista koulujärjestelmäuudistuksen ja yhteiskunnallisen muutoksen kontekstissa. Lisäksi esitellään tukisäätiön suhdetta Yksityisoppikoulujen liittoon (YOL) ja Elinkeinoelämän valtuuskuntaan (EVA) sekä sen koulutuspoliittisia tavoitteita ei-sosialistisen yhteistyön rakentamiseksi.

Johdanto ja tutkimuskysymykset

Marraskuun 16. päivänä vuonna 1973 Helsingissä perustettiin Vapaan koulutuksen tukisäätiö porvarillisten puolueiden, etujärjestöjen ja elinkeinoelämän keskitetyksi koulutuspoliittiseksi vaikutus- ja tutkimusorganisaatioksi. Tarkoituksena oli muodostaa rahoitus-, tuki- ja tiedotuskanava peruskoulun toimeenpanoon, koulujärjestelmän toimintaa ohjaaviin lakeihin ja yksityisoppikoulujen asemaan vaikuttamiseksi. VKTS järjestäytyi keräämään tietoa koulu-uudistuksista ja toteuttamaan yksityisoppikouluväen, elinkeinoelämän etujärjestöjen, porvarillisten puolueiden ja niin kutsutusta koulujärjestelmän politisoitumisesta huolestuneiden yliopistohenkilöiden ja virkamiesten tavoitteita koulu-uudistusten käynnistämässä kamppailussa. Käytännössä tukisäätiö pyrki jarruttamaan peruskoulu-uudistusta ja puolustamaan rinnakkaiskoulujärjestelmää eli 10–11-vuotiaiden oppilaiden jakamista kansa- ja oppikoululaisiin. Peruskoulu-uudistuksen toimeenpano oli johtanut avoimiin koulutaisteluihin yksityisoppikoulujen asemasta Lapin läänissä vuonna 1972. Kun koulujärjestelmälakia sen väljyyden vuoksi alettiin uudistaa, koulutuspolitiikan oikeisto–vasemmisto-jakolinjat kärjistyivät ja yksityisoppikouluväki katsoi tarpeelliseksi tehostaa järjestäytymistään.

VKTS:llä oli oma roolinsa koulutaistelujen kärjistyemisessä. Tämä yhteiskunnallisesti merkittävä järjestö on vasta viime aikoina alkanut herättää tutkimuskiinnostusta.[1] Tähänastinen tutkimus ei ole riittävästi tarkastellut tukisäätiön perustamista ja toimintaa Yksityisoppikoulujen liiton (YOL) rinnalla. Lisäksi tukisäätiön suhde Elinkeinoelämän valtuuskuntaan on jäänyt epätarkaksi. Kouluhallituksen entinen pääjohtaja Erkki Aho on esittänyt artikkelissaan *Salaista koulutuspolitiikkaa kylmän sodan kuumina vuosina* tärkeän kysymyksen: miksi EVA ylipäätään halusi rahoittaa kulissien takaista koulutuspolitiikkaa ei-sosialistisen eduskuntaenemmistön aikana? (Aho 2005, 58.)

EVA-suhteen lisäksi tämä artikkeli vastaa kysymykseen, miksi tukisäätiö järjestäytyi ja millaisiin poliittisiin tavoitteisiin se välittömästi sitoutui. Koska tukisäätiön perustaminen

oli yhteydessä koulujärjestelmälain muuttamiseen ja YOL:n jäsenkoulujen taloudellisen aseman parantamiseen, huomio kiinnittyi henkilötason poliittiseen vaikuttamiseen, julkiin kannanottoihin ja yhtenäiskoulujärjestelmän kritiikkiin. Tutkimuksen kannalta on merkille pantavaa, ettei Jari Salmisen, Jukka-Pekka Pietiäisen ja Jouko Teperin kirjoittamassa *Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977* -teoksessa (1995) mainita sanallakaan tukisäätiötä, vaikka teos käsittelee yksityisoppikouluväen poliittista järjestäytymistä ja 1970-luvun koulutaisteluja. Myös yhteiskunnallisen ja koulutuspoliittisen kontekstin määrittely tarkentaa kuvaa tukisäätiön luonteesta. Suomen Työnantajain Keskusliiton (STK) entinen apulaisjohtaja Kari Purhonen on muistelmia-artikkelissaan ”Eteläranta peruskoulun ja yksityiskoulujen puolesta” (2005, 62) rinnastanut VKTS:n perustamisen nuortaistolaisuuden ilmiöön ja keväällä 1975 kohua herättäneeseen Pirkkalan opetusmonisteeseen. VKTS:n, YOL:n ja EVA:n arkistomateriaalin perusteella tukisäätiön järjestäytyminen liittyi kuitenkin laajempaan poliittiseen kamppailuun koulujärjestelmästä ja eduskunnan voimasuhteista.

Nopea yhteiskunnallinen muutos ja poliittiset voimasuhteet

Suomalainen yhteiskunta muuttui nopeasti 1960-luvun lopulla. Näkyviä ilmiöitä olivat elinkeinorakenteen muutos ja Suomen Kansan Demokraattisen Liiton (SKDL) hallituspäätöksen päättymisen. Uudet yhteiskunnalliset tavoitteet, tieteellis-tekninen kehitys ja kansainväliset virtaukset rantautuivat suomalaiseen tiede- ja koulutusajatteluun. Korkeakoulujen perinteinen tehtävä kouluttaa talous- ja yhteiskuntaelämään johtajia ja virkamiehiä alkoi vaikuttaa vanhakantaiselta, ja uudenaikaisiksi tiede- ja tutkimuspoliittiseksi linjaksi vakiintui yliopistojen tavoite osallistua yhteiskunnan hallittuun, tutkimukseen ja suunnitteluun tukeutuvaan edistämiseen. Perinteinen oikeisto ymmärsi muutoksen taustan kytkeytyvän myös poliittisiin valtasuhteisiin. Vaikka vasemmistolla oli ollut eduskunnassa enemmistö jo vuosina 1958–1962, vasta vuoden 1966 Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen (SDP) ja SKDL:n vaalivoitto merkitsi nimityspolitiikan muuttumista vasemmistolle edulliseksi (Ylikangas 2009, 326). Vaalituloksella oli merkittävä vaikutus myös peruskoulu-uudistuksen toteutumiseen (Ahonen 2003, 109). Vasemmiston ja keskiryhmien yhteistyöedellytyksistä riippui yhtenäiskoulujärjestelmän tulevaisuus.

Vuoden 1970 maalivaalit olivat toinen tärkeä käänne Suomen politiikassa. Suomen Maaseudun Puolue (SMP) sai 17 ja Kokoomus 11 paikkaa lisää eduskuntaan, ja vaalitulokset osoitti kansanrintamapolitiikan ajautuneen vaikeuksiin, kun Keskustapuolue menetti 14 ja SKDL 5 paikkaa. Vasemmistopuolueiden menettäessä enemmistön Keskustapuolueen poliittisesta suunnasta tuli tärkeä tekijä. Keskustapuolueen puheenjohtaja Johannes Virolaisen johdolla oikeiston keskiryhmät, Ruotsalainen Kansanpuolue, Liberaalinen Kansanpuolue ja Keskustapuolue, hahmottelivat operatiivisia yhteistyömahdollisuuksia ja keinoja SDP–SKDL-linjan voiman heikentämiseen [2]. Suurimman oppositiopuolueen Kokoomuksen oli lähestyttävä Keskustapuoluetta yksityisoppikoulujen aseman turvaamiseksi. Tuetaan sillä oli vahva etujärjestökenttä.

EVA:ssa SDP:n elinkeinoelämäsuhteen katsottiin huonontuneen 1960-luvun lopulta lähtien. [3] Tiedettiin, että SKDL:n ja SDP:n lähentyminen voimisti vasemmiston asemaa hallituspolitiikassa. Tukisäätiötä ei varsinaisesti perustettu vastustamaan vain suomalaista kommunismia vaan yhtenäiskoulujärjestelmämuudistuksen tukijoita. EVA kartoitti jatkuvasti poliittisen elämän voimasuhteita, ja VKTS keräsi tietoa koulujärjestelmämuudistuksen sektorilta. Tukisäätiö oli osa sitä oikeistolaisista järjestökentästä, johon lukeutuivat Suomalaisen Yhteiskunnan Tukisäätiö (SYT), Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö (KTTS),

Teinien Tuki ry ja Taloudellinen Tiedotustoimisto (TT). Tämä järjestökenttä yhdisteli asian-
tuntemusta, taloudellista pääomaa, sosiaalisia verkostoja, poliittista valtaa ja julkaisukana-
via tavoitteidensa, poliittisten voimasuhteiden muuttamisen, edistämiseksi. Järjestökentän
taloudellisen selkärangan muodostivat EVA:n jäsenjärjestöt, jotka rahoittivat valtuuskuntaa
ja TT:tä vuosittain noin kymmenellä miljoonalla markalla [4].

Vaikka yhteiskunnan luokkajako oli vuosisadan ensipuoliskolla ollut selvärajaisempi ja
jyrkempi, ja siten myös sosiaaliset instituutiot jo silloin politisoituneita, niin nyt voimakas
muutos yhteiskuntaelämässä, talouskasvu ja kaupungistuminen sekä väestön koulutustason
nousu muuttivat politiikan raameja. Ihmisten yhteiskunnallisiin suhteisiin vaikuttivat teollisen
tuotannon jalostusasteen nousu, palvelualojen kokonaistuotanto-osuuden kasvu ja
yhteiskunnallisen työnjaon monipuolistuminen. Pyrkimys tietoiseen ja hallittuun yhteis-
kunnan uudistamiseen näkyi politisoitumisena, eikä peruskoulun rakentaminen ruotsalaisen
mallin mukaisesti poikennut tästä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa politisoitumisella tyy-
pillisesti viitataan puoluepoliittisten näkökohtien voimistumiseen (Palonen 2003, 496).
Politisoituminen on kamppailua yhteiskuntarakenteen muutoksen hallinnasta ja sosiaalisten
ihanteiden määrittelystä. 1970-luvun alun politisoitumisessa ilmeni Suomen vahva valtiol-
linen perinne, kun 1960-luvun ideologiset uudistusvaatimukset väljenivät hiljalleen hallin-
nollisiksi reformeiksi ja valtakamppailuksi (esim. Rentola 2003, 98).

Politisoituminen ilmeni lähes kaikilla yhteiskunnan sektoreilla, ja koulujärjestelmän
lisäksi poliittiset ristiriidat voimistuivat Yleisradion ja tiedotusvälineiden, oikeuslaitoksen
ja valtiosäännön sekä sosiaalipolitiikan ja terveydenhuollon sektoreilla (Immonen 1995,
198). Ajan henkeen kuului myös virkamieskoneiston poliittisen orientaation muutos, kun
1960-luvun lopulla perinteisen oikeiston jalansija valtiokoneistossa oli alkanut purkautua
akateemisen vasemmistöväen ja vasemmiston hallitusvastuun ansiosta (Rentola 2005, 287).
Valta valtiossa oli myös koulutuspoliittista valtaa.

Peruskoulu-uudistus oli osa koulutuspoliittisten reformien kokonaisuutta, ja kiistoja
syntyi keskiasteesta, koulututkimuksesta, yksityisten yliopistojen valtiollistamisesta, valtio-
nyliopistojen hallinnonuudistuksesta, opetusministeriön ja kouluhallituksen asemasta, ope-
tuksen sisällöstä ja kunnallisen demokratian suhteesta yksityisoppikoulujen omistajayh-
teisöihin eli johtokuntiin. Politisoitumista vahvistivat kouluhallituksen roolin voimistumi-
nen, lääninhallitusten kouluosastojen perustaminen ja koulutusajattelun muutos. Vuoden
1971 Koulutuskomitean mietinnössä koulutuksen yhteiskunnallisia, sivistyksellisiä ja
taloudellisia tehtäviä oli hahmoteltu yhteiskuntapoliittisista lähtökohdista. Opetusministe-
riön ja kouluhallituksen vahvistuminen siirsivät paikallista päätösvaltaa keskustasolle. Kas-
vavat keskusvirastot ja nimityspoliittisen painopisteen mahdollinen muutos tulkittiin perin-
teisen oikeiston piirissä uhaksi. Poliittiset virkanimitykset ja hallinnon oletettu vasemmis-
tolaistuminen olivat osaperusteena tukisäätiön järjestäytymiselle. Tosin VKTS:n omasta,
virkamiesten poliittista sitoutumista koskevasta selvityksestä voidaan todeta, ettei todelli-
nen huolenaihe ollut virkamiehistön poliittisen taustan reaalinen epätasapaino vaan sen
mahdollinen kehityssuunta. [5]

Julkisesti yksityisoppikouluväki vastusti peruskoulu-uudistusta vetoamalla moniarvoi-
suuteen, yhtenäiskoulujärjestelmän oppiainesta ”tasapäistävään” vaikutukseen, koulutuksen
”monopolisoitumisen” ongelmiin sekä SDP:n ja SKDL:n yhteiskunnallisiin tavoitteisiin.
YOL:n kritiikin kohteeksi joutuivat kaikki ne, jotka tavalla tai toisella ilmaisivat tukensa
yhtenäiskoulujärjestelmän rakentamiselle. Sävyä voimisti se, että 1970-luvun ensipuolis-
kolla ei-sosialistinen puoluekenttä kärsi koulutuspoliittisesta hajaannuksesta. Eduskunnan
porvarienemmistöstä huolimatta VKTS:n rahoittajapuoli tulkitsi SDP:n ja SKDL:n lähesty-
misen merkiksi uhkaavasta yhteiskunnallisesta kehityskulusta, johon oli puuttuttava.[6]

Taustalla vaikutti siis vahva ajatus, että kauaskantoisilla periaateratkaisuilla saatettiin muuttaa yhteiskunnan ”perinteistä” perustaa.

Yksityisoppikoulujen asema vaikeutuu

Tukisäätiön perustaminen kytkeytyi rakennemuutoksen prosessiin, joka oli asteittain alkanut 1950-luvulla ja voimistunut 1960-luvun lopulla. Tämän ajanjakson seurauksena koulujärjestelmää muutettiin perusteellisesti. Vuonna 1968 hallituksen antaman peruskoulu-uudistuksen puitelain taustana olivat vuonna 1963 eduskunnan tekemä periaatepäätös peruskoulun puolesta ja vuonna 1965 valmistunut kouluhallituksen pääjohtaja Reino Henrik Oitisen peruskoulukomitean mietintö. Uudistusten keskeisenä tavoitteena oli luoda yhtenäinen, kaikille jatko-opintokelpoisuuden korkeakouluasteelle takaava valtakunnallinen koulujärjestelmä. Puolueista peruskoulua vastustivat näkyvimmin Kokoomus ja Ruotsalainen Kansanpuolue ja kannattivat SDP ja SKDL sekä osa Keskustapuoluetta (Kivinen 1988, 203). Koulutuspoliittisissa kysymyksissä oli selvärajaisia oikeisto–vasemmisto-jakoja. SDP, SKDL ja Keskustapuolue kannattivat tasokurssien poistamista. Sen sijaan Kokoomus, SMP ja Perustuslaillinen Oikeistopuolue (POP, ennen vuotta 1980 Perustuslaillinen Kansanpuolue) kannattivat niitä. (Ks. Pernaa 2007.)

Peruskoulu-uudistus merkitsi valtion oppikoulujen muuttamista peruskouluiksi siten, että kansa- ja keskikoulu yhdistettiin yhtenäiseksi 9-vuotiseksi kunnalliseksi peruskouluksi. Yksityisessä omistuksessa mutta käytännössä valtion tuen varassa toimivien yksityisoppikoulujen asema jäi uudessa järjestelmässä avoimeksi ja epäselväksi. Rinnakkaiskoulujärjestelmässä oppilaat tekivät 10–11 vuoden iässä valinnan oppikouluun pyrkimisestä. Peruskoulu-uudistuksessa pyrittiin rajaamaan vanhempien valtaa vaikuttaa lastensa kouluvalintoihin – ja tällä koulutuksen tasa-arvoperiaatteella oli olennainen sosiaalinen ulottuvuus: yhtenäiskoulun tavoitteena oli tasata oppilaiden yhteiskunnallisesti perittyjä lähtökohtia. Uudistusta lähdettiin toteuttamaan nopeasti ja voimakkain poliittisin ristiriidoin, joten elokuun 1. päivänä vuonna 1970 voimaanastunut koulujärjestelmälaki jäi osin tulkinnanvaraiseksi.

Yksityisoppikoulujen asema vaikeutui, koska niiden ylläpito oli ristiriidassa peruskoulun sosiaalisiin lähtökohtiin nähden. Yksityisoppikoulujen lukukausimaksuista, sisäankurautumisista ja oppimateriaaleista seurasi kustannuksia oppilaiden huoltajille. Lukukausimaksujen poistaminen, ilmainen kouluateria ja opetusvälineiden sekä oppikirjojen saataavuus toteutettiin valtion oppikouluissa määrärahoja lisäämällä. Yksityisoppikouluissa julkisen tuen lisäämisen katsottiin tarkoittavan määrärahojen paisumista hallinnossa ja valvonnassa. Maksuttomuuden edellytyksenä olisi ollut julkisen vallan täydellinen korvaus menoista. Kouluhallituksessa tiedettiin hyvin yksityisoppikoulujen talousvaikeuksista, joihin omistajayhteisöt vastasivat korottamalla oppilasmaksuja. Yksityisoppikoulujen maksut olivat keskimäärin 2,5 kertaa suuremmat valtion oppikouluihin nähden (joissain tapauksissa jopa neli- tai viisikertaiset). Lisäksi yksityisoppikoulut olivat velkaantuneet rakennuskustannuksista, jotka pakottivat kouluja nostamaan oppilasmaksuja.[7] Tällaiset seikat olivat omiaan puoltamaan kunnallistamista ja yhtenäiskoulujärjestelmän toimeenpanoa.

Peruskoulukritiikin voimistuminen

Peruskoulu-uudistuksen varhaisvaiheessa kritikoiden huomion kohteena oli Ruotsin koulujärjestelmä. Yksityisoppikoulun liiton pitkäaikainen puheenjohtaja Niilo Honkala (kok.) oli keskeinen vaikuttaja yksityisoppikoulujen kentällä ja Vapaan koulutuksen tukisäätiössä.

Vuonna 1973 Honkala muotoili ajatuksiaan Suomen koulujärjestelmästä muistiossa *Valtion oppikoulujen tuho*. Hänen mukaansa Ruotsista Suomeen saapunut ”peruskouluintoilu” ja koulujärjestelmä uudistus merkitsivät ”monopolikoulua”. Honkalan mielestä Suomessa ei riittävästi ymmärretty reformin vakavuutta eikä tärkeyttä kamppailla arvokkaiden kulttuuri-laitosten puolesta ”vandaaleja vastaan”. [8]

Peruskoulu-uudistuksen toimeenpano aktivoi YOL:n toimintaa. Se osallistui eri lehdistä ja seminaareissa koulutuspoliittiseen keskusteluun. YOL oli etujärjestönä kanava peruskoulukritiikin levittämiseksi. Kritiikin päälinjoja voidaan kuvata muutamilla esimerkeillä: Sanomalehti *Uudessa Suomessa*, joka oli Kokoomuksen valtavirtaakin hieman konservatiivisempi, esitettiin erityisen kielteisiä kuvauksia Ruotsin kouluista. Lehdessä varoiteltiin – siis jo ennen Pirkkalan opetusmonisteesta loppukeväästä 1975 nousutta kohua – opetusministeri Ulf Sundqvistin (sos. dem.) ja muiden vasemmistovoimien edistävän yhteiskuntajärjestykselle tuhoisaa sosialismia. Lisäksi marxilaisuuden väitettiin dominoivan yliopistoja ja koulu-uudistusten rakentavan ruotsalaisen mallin mukaista ”indoktrinaatiomonopolia”. Kritiikin viesti oli, ettei Suomella ollut varaa toistaa Ruotsin virheitä. [9]

Koska peruskoulu-uudistus oli kansainvälinen ilmiö, yksityisoppikoulut tekivät pohjoismaista yhteistyötä. Helmikuussa 1972 Kööpenhaminassa perustettu Pohjoismainen Yksityiskoulujen Unioni järjesti kokouksia ja osallistui Suomen koulutaisteluihin ulkomailta lähetettävien artikkelien muodossa. Ruotsalainen Harry Osbornson lähetti YOL:lle kirjoituksen, jossa kerrottiin ruotsalaisesta koulujärjestelmästä ja ruotsalaisten välinpitämättömyydestä yksityiskoulujen elinmahdollisuuksista koskien. [10] Kirjoitus julkaistiin 30.12.1972 *Uudessa Suomessa* nimimerkillä ”opettaja”. Unioni pyrki vahvistamaan YOL:n poliittista perustaa, ja sen toinen yksityiskoulukokous järjestettiin 14.–15.4.1973 Suomessa Honkalan isännöimänä. *Uusi Suomi* julkaisi tapahtuman kokousraportin, jossa esitettiin muun muassa Ruotsin rappeutuneen sivistysvaltiosta ihmisoikeuksien loukkaajaksi. Lisäksi raportin mukaan professori Veikko Heinonen oli tieteellisin perustein kumonnut opetusministerin suunnitelmat tasoryhmien poistamisesta. [11]

Suomen Kuvalehti julkaisi helmikuussa 1972 ruotsalaisen entisen rehtorin Ragnar Pählmanin kirjoituksen *Ruotsin sosialidemokratian rappio – muiden maiden tienviittako?* Pählman oli vuosina 1965–1971 toiminut Ruotsin yksityiskoulujen valtakunnanliiton puheenjohtajana, ja kirjoituksessaan hän varoitti Ruotsin monopolikoulun kasvattavan nuorista sosialisteja ja valtion harjoittavan aivopesua julkisilla tiedotusvälineillä. Pählmanin mukaan Ruotsi rikkoi kansainvälisiä sopimuksia vanhempien ja lasten oikeuksista. Tästä todisteena hän piti koulujen opetusohjelmaan pakolliseksi suunniteltua oppiainetta yhteiskuntatietoisuudesta, jonka oli tarkoitus käsitellä työmarkkinoita, työehtoja, ammattiyhdistyksiä ja järjestödemokratiaa. Filosofista syvällisyyttä tavoitellen Pählman viittasi brittiläisen valtiomiehen ja konservatiivin Benjamin Disraelin huomauttaneen jo vuonna 1874, että tasa-arvoisuus synnytti velttoutta ja luonteettomuutta. Tasa-arvosta oli tullut vailla reaalista perustaa oleva ”muotikäsite”, joka ilmeni valtion holhoavana koulutuspolitiikkana ja peruskouluajatteluna. Pählman esitti myös sen yksityisoppikouluväen suosiman ajatuksen, ettei lapsia saanut irrottaa vanhempiensa vaikutuksesta. Perheeseen sitoutuneesta yhteisöllisyydestä tuli yksi konservatiivisen peruskoulukritiikin kulmakivistä. Kritiikkinä Ruotsin järjestelmää kohtaan Pählman oli muuttanut perheineen Australiaan. [12]

Vastaavia kirjoituksia julkaistiin runsaasti porvarillispainotteisissa sanomalehdissä. YOL esimerkiksi lähetti 4.2.1972 *Aamulehden* jutun, jonka mukaan ruotsalaisnuoret kärsivät huonosta lukutaidosta ja vastenmielisyydestä kirjallisuutta kohtaan. [13] Koska peruskoulumalli rantautui Ruotsista, sen kritiikkikin kulki Suomeen osaksi länsinaapurista. Yksityisoppikoulujen ja rinnakkaiskoulujärjestelmän puolustajien näkemykset perustuivat vaati-

mukseen, että vanhemmilla tuli olla oikeus päättää lastensa koulutuksesta, eli valita yksityisoppikoulu kunnallisen koulun sijaan. Peruskoulujärjestelmässäkin tuli saada valita peruskoulua korvaava yksityiskoulu. Keskusjohtoisuuden, politisoitumisen, kulttuurisen rappion ja byrokratian teemat korostuivat yksityisoppikouluväen koulukritiikissä. Samat teemat olivat esillä myös EVA:ssa ja Kokoomuksen puoluevaltuuston kokouksissa [14].

Yksityisoppikoulujen kannattajat katsoivat, että peruskoulu-uudistus siirsi päätösvaltaa yksittäisiltä perheiltä poliittisille julkisyhteisöille. Se merkitsi heille ”perinteisten” instituutioiden ja arvojen romuttamista. Oikeistolaisen järjestökentän yleisenä huolena olivat SDP:n ja SKDL:n tavoitteet julkisen sektorin vahvistamisesta, parlamentarismien voimistamisesta ja kokonaisveroasteen kasvattamisesta. Poliittisen käänteen aikaansaamiseksi ja julkisen vallan ”pakon” torjumiseksi EVA:ssa oltiin valmiita hiomaan taloudellisia verkostoja ja suuntaamaan koordinoitummin tukea oikeistolaiselle puolue- ja järjestökentälle: ”Elinkeinoelämän organisaatioita informoidaan eduskuntavaalien keskeisen tavoitteen, ei-socialistisen enemmistön saavuttamisen merkityksestä ja vaalitoiminnan tukemisen tärkeydestä.” [15] VKTS:n rooli oli huolehtia voimasuhteiden muuttamisesta koulutuspolitiikan sektorilla.

Koulutaistelut alkoivat Pohjois-Suomesta ja voimistivat konservatiivisten piirien huolta ”vapaan yhteiskuntakuntajärjestyksen” murenemisestä ja keskusjohteisesta ”holhouksesta”. Lapin läänin aloitettua elokuun 1. päivänä 1972 peruskoulujärjestelmään siirtymisen, Ylitornion kunta ja Kemin kaupunki tekivät päätöksen yksityisoppikoulujen jättämisestä kunnan koululaitoksen ulkopuolelle. Kouluhallitus hyväksyi menettelyn (Aho 1996, 112). Molempien kuntien tekemät yksityisoppikoulujen kunnallistamisratkaisut peruttiin pian oikeuskanslerin päätöksellä. Kouluhallitukselle kyse oli takaiskusta ja YOL:lle torjuntavoitosta. YOL lähetti jäsenkouluilleen jäljennöksen oikeuskanslerin päätöksestä ja kirjoitti koulunuudistajien paljastaneen todelliset tarkoituksensa. Kirjeessä korostettiin Suomen kulkevan Ruotsin linjoilla, mikäli Sundqvistin suunnitelmat vain toteutuisivat. [16]

Marraskuussa 1973 perustettiin VKTS yksityisoppikoulujen rahoituskanavaksi. EVA:a ei vielä ollut olemassa, joten resurssit ilmeisesti tulivat TT:ltä. Tukisäätiön perustajat olivat elinkeinoelämän, puoluepolitiikan, yksityisoppikoulujen ja yliopistojen edustajia. Perustajien vaikutusvaltainen kokoonpano oli väylä taloudelliselle tuelle, asiantuntemukselle, sosiaalisille verkostoille ja viestinnälle. Suomen Yhdyspankin pääjohtaja Mika Tiivola, Kansallis-Osake-Pankin pääjohtaja Matti Virkkunen ja Helsingin Osakepankin pääjohtaja Filip Pettersson edustivat VKTS:n perustamisasiakirjan allekirjoittajina pankkeja. Mukana oli myös pankinjohtaja ja tuleva EVA:n ideoija Päiviö Hetemäki. Muita allekirjoittajia olivat Helsingin yliopiston kansleri Pentti Renvall, Suomen Kulttuurirahaston toiminnanjohtaja Matti Ilmanen, Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professori Veikko Heinonen, entinen kokoomuslainen opetusministeri Jussi Saukkonen, Keskuskauppakamarin toimitusjohtaja Sakari Yrjönen, Helsingin Yksityisoppikoulu ry:n hallituksen jäsen Veikko Hallenberg ja Helsingin kaupunginjohtaja Teuvo Aura. [17]

Yksityisoppikoulujen mahdollisuus säilyä kunnan koululaitoksessa korvaavana kouluna riippui suuresti koulun taloudesta, ja VKTS:n tehtävänä oli turvata YOL:n jäsenkoulujen velanmaksukyky. Tukisäätiö perustettiin yksityisoppikoulujen tarpeisiin koulujärjestelmälain uudistuksen paineessa, koska velkaisten koulujen oli vaikea ryhtyä korvaaviksi kouluiksi. Heti VKTS:n perustamisen jälkeen Ylitornion Yhteiskoulun johtokunta anoi siltä 50 000 markan lainaa kahdeksi vuodeksi. [18] Helsingin yksityisoppikoulu ry:n sihteeri Matti Höysti ja Niilo Honkala olivat jo maaliskuussa 1973 anoneet Kansallis-Osake-Pankin pääjohtokunnalta 200 000 markan suuruista lainaa taloudellisesti vaikeassa asemassa olevien

jäsenkoulujensa pelastamiseksi. [19] Kalevi Sorsan hallituksen toimet koulujärjestelmälain muuttamiseksi merkitsivät tarvetta poliittisen vastapaineen aikaansaamiseksi ja YOL:n jäsenkoulujen taloudelliselle tuelle.

Honkala oli välittömästi yhteyksissä Sanoma Osakeyhtiön varatoimitusjohtaja Väinö J. Nurmimaahan VKTS:stä. Nurmimaa kuului Helsingin Suomalaisen Yhteiskoulun johtokuntaan ja oli jo ennen Honkalan yhteydenottoa keskustellut Weilin & Göösin toimitusjohtaja Viljo Ruohon kanssa ”vapaan koulutuksen tukemisesta”. Ruoho oli yksi VKTS:n perustamiskirjan allekirjoittajista. Honkala lähetti Nurmimaalle tukisäätiön perustamiskirjan ja korosti viestin henkilökohtaisuutta, koska kirjeessä määriteltiin tukisäätiön luonnetta. [20] Tukisäätiössä toiminta haluttiin laajalle porvarilliselle pohjalle, ja Honkala otti marraskuussa 1973 yhteyden Keskustapuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtajaan ja sivistysvaliokunnan jäsenen Eino Uusitaloon. Tarkoituksena oli tutustuttaa Uusitalo YOL:n johtoon. [21] Honkala tiedosti sen, että koulujärjestelmälain kumoaminen edellytti Kokoomuksen ja porvarillisten keskiryhmien operatiivista yhteistyötä. Samasta asiasta Honkala oli yhteydessä myös entiseen Maalaisliiton kansanedustajaan, kunnallispoliitikko Martti Suntelaan, jolle kertoi saaneensa peruskouluasetuksesta alleviivatun kappaleen. Honkalan tavoitteena oli koota ei-sosialistisia voimia, koska koko asetus oli hänen mukaansa kirjoitettu kansanvaltan syrjimiseksi. [22] Kyse oli siitä, voitiinko koulujärjestelmälakia muuttaa ilman perustuslainsäätämisyjärjestystä. Yleisporvarillisen rintaman kokoaminen osoittautui kuitenkin vaikeaksi.

Koulujärjestelmälain ”kumouksellisten” tavoitteiden estäminen

Koulujärjestelmälain tulkinnanvaraisuus oli sen uudistamisen lähtökohta. YOL seurasi sen valmistelua pitämällä tiiviisti yhteyttä ministereihin. Niilo Honkala oli lokakuussa 1973 yhteyksissä puolustusministeri Kristian Gestriiniin (ruots.), joka oli kertonut saaneensa lisäinformaatiota koulujärjestelmälain muuttamisesta. Lisäksi Gestrin oli saanut haltuunsa lainmuutosehdotuksen tekstin, josta hän oli keskustellut valtiovarainministeri Johannes Virolaisen (kesk.) ja opetusministeri Marjatta Väänäsen (kesk.) kanssa. Koulujärjestelmän muutosta oli Gestrinin mukaan pohdittu pienessä työryhmässä, johon oli kuulunut juristeja ja koulutuspolitiikkoja, ja Gestrinin mukaan oli selvää, että lakimuutos antaisi kunnille vapaat kädet yksityisoppikoulujen hävittämiselle. [23] Puuttuisiko laki siten myös yksityiseen omistusoikeuteen?

YOL:ssa ymmärrettiin, että koulujärjestelmälaki olisi kohtalokas Suomessa verrattain laajalle yksityisoppikoulukentälle. Lisäksi katsottiin, että yksityisoppikouluja ja niiden opettajia painostettiin kunnan puolelle propagandalla. Se oli tietysti oman agendan kannalta tarkoituksenmukainen katsantotapa. Asiat olivat paikallistasolla monisyisempiä, mistä esimerkkinä voidaan käyttää Lempäälän ja Vesilahden Yhteiskoulun tilannetta. Sen johtokunnan puheenjohtaja Uuno Piippo piti yhteyttä YOL:n toiminnanjohtaja Matti P. Ahoon. Piippon mielestä yhteiskoulun naistoimikunta manipuloi oppilaita korvaavan koulun kannalle, minkä vuoksi asiasta tuli kirjoittaa sanomalehtiin, ja jos ei muualle, niin *Aamulehteen*. Piippo ehdotti kirjoittajiksi Niilo Honkalaa tai Matti P. Ahoa, jonka jälkeen tekstit voitaisiin julkaista hänen nimellään. [24] Piippo laati naistoimikunnasta oppilaiden vanhemmille tiedotteen, jossa korostettiin kunnallistamisen johtavan opetuksen tason laskuun ja vähentävän koulun oppilaiden jatko-opintomahdollisuuksia kilpailun kiristyessä. [25] Lempäälän kunnanvaltuuston valitsevat edustajat puolestaan kirjoittivat 7.5.1974 eduskunnan sivistysvaliokunnalle poliittisesti laajapohjaisen kirjeen, jossa korostettiin yksityisoppikoulujen vaikeuttavan ja jäykistävän kunnan koulusuunnittelua ja toimivan demokratian pelisääntöjä

vastaan. Naistoimikunnan mukaan vanhemmat olivat lähes 100-prosenttisesti kunnallisen vaihtoehdon takana. [26] Kunnallisen demokratian perspektiivi koulu-uudistukseen saattoi olla täysin eri kuin yksityisoppikoulujen omistajayhteisön kanta.

Kun opetusministeri Ulf Sundqvist jäi lomalle 31.5.1974, Honkala oli välittömästi yhteyksissä häntä lomittaneeseen Marjatta Väänäseen. Väänänen muutti poliittisia asettelmia, ja hän oli kertonut antavansa täyden tuen yksityisoppikouluille ja neuvonut Honkalaa kääntymään valtiovarainministeri Johannes Virolaisen puoleen. YOL:n johto, Väänänen ja Virolainen myös tapailivat, ja valtiovarainministeri lupasi varauksettomasti tukea yksityisoppikoulujen taloudellisen aseman turvaamista. Honkala tavoitteli yhtenäistä ei-sosialistista rintamaa yksityisoppikoulujen tueksi, ja Virolainen lupasi pitää kiinni vuoden 1963 periaatteesta eli peruskoulun periaatepöytäkirjasta yksityisoppikoulujen säilyttämisestä. Virolaisen mukaan toivoa saattoi olla, sillä poliittiset voimasuhteet olivat jatkuvassa muutoksessa. [27]

Keskustapuolueen poliitikkojen ja kannattajien suhtautuminen yksityisoppikouluihin oli poliittisesti vaikea kysymys ja jakoi puoluetta. Esimerkiksi Uusitalo oli varovainen Kokoomukseen päin, kun puhuttiin keskiryhmien yhteistyötavoitteista [28]. Sen sijaan Väänänen, joka toimi myöhemmin VKTS:n hallinnossa, oli selkeämmin yksityisoppikoulujen asialla ja suhtautui koulumaailman uudistuksiin konservatiivisesti. Hän jäi myös historiaan Suomen Teiniliiton valtionavun lopettaneena opetusministerinä. Mahdollisesti kyseessä ei ollut Väänäsen oma idea, koska tukisäätiössä yhdeksi kouludemokratian rajoittamisen keinoksi oli nähty Suomen Teiniliiton valtionavun vähentäminen. [29]

Jo lokakuussa 1973 Honkala oli lähestynyt Väänästä kirjeellä, jolloin aiheena oli ollut koulujärjestelmälain (KJL) 14§:n muutosehdotuksen kariutuminen Sorsan hallituksen ilta-koulussa 3.10.1973. Muutosehdotus oli Honkalan mukaan kariutunut virkamiesportaan vastustukseen ja Väänäsen vaatimukseen erikoiskoulujen jättämisestä lainmuutoksen ulkopuolelle. Honkalalle kyse oli moraalien voitosta, ja hän muistutti Väänäselä keskustelustaan ravintola Marskissa, jossa myös Virolainen oli ollut mukana. Honkalalle oli selvää, ettei Keskustapuolue ollut asiassa yhtenäinen, ja hän kertoi Väänäselä ymmärtävänsä, että pohjoisesta tuli paljon painostusta. Sen ei kuitenkaan saanut antaa vaikuttaa, sillä koulujärjestelmälain muutos poistaisi kaikki yksityisoppikoulujen edellytykset suojautua kunnalliselta päätäntävällältä. Honkala muistutti, ettei eduskunta ollut oikea paikka ”paimentamiseen”, koska vasemmistolla oli koulutuspoliittisissa kysymyksissä enemmistö, ja että kyse oli nyt siitä, jäisikö Suomeen koulutuksellista vaihtoehtoa ”puoluepoliittisen aivopesulaitoksen” rinnalle. [30]

Väänäsen lisäksi Honkala oli ollut yhteyksissä Helsingin yliopiston vaikutusvaltaisiin henkilöihin. Hän oli toukokuun lopulla 1973 kirjoittanut kansleri Pentti Renvallille KJL 14 §:n muuttamisesta. Renvall toimi Korkeakoulu- ja tiedepoliittisessa tutkimussäätiössä ja hänellä oli vaikutusvaltaisia yhteyksiä valtion eri sektoreilla. Honkala korosti Renvallille rämettyneisyyden edenneen siihen pisteeseen, että perustuslakivaliokunta oli tehnyt asiasta poliittisen päätöksen ja että kansanedustaja Olavi Borg (lib.) oli liivahtanut puhelimeen kesken ratkaisevan äänestyksen. Lepäämäänjättämissäännöstöä hyväksikäyttäen voitiin kerätä tarpeelliset 67 ääntä vaalien yli äänestämiseksi. Perustuslakivaliokunnan ratkaistavana oli se, voitaisiinko koulujärjestelmälain muutos hyväksyä määränemmistöperiaatteen mukaisesti. Honkalalla oli tieto siitä, että kolme asiantuntijaa, professori Toivo Holopainen, Helsingin yliopiston valtiosääntö- ja kansainvälisen oikeuden professori, valtakunnan oikeuden jäsen Paavo Kastari ja Helsingin yliopiston siviilioikeuden professori Simo Zitting olivat

perustuslainmukaisen säätämisyjärjestyksen kannalla, yksi epäröi ja pari muuta kannattivat yksinkertaista säätämisyjärjestystä. [31]

Honkala pyrki aktiivisesti vaikuttamaan Väänäseen ja muihin Keskustapuolueen politiikkoihin. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professori Veikko Heinonen kirjoitti YOL:n toiminnanjohtaja Matti P. Aholle huhtikuussa 1974, että VKTS oli huomioitu narkästyksellä *Suomen sosialidemokraatti* -lehdessä. Kun Keskustapuolueen linjasta ei ollut selkeyttä, Heinonen korosti, että Virolaista oli opetettava ”tuntemaan tosiasiat”. Heinosen oma aika kului taistelussa kasvatustieteen laitoksella, ja hän oli järjestänyt yliopistolla useita vastaliikkeitä sekä piti alaisenaan sihteeriä artikkelien kirjoitusta varten. [32] Honkala yritti viimeiseen asti vaikuttaa Väänäseen ja kirjoitti, että hänen isänsä, opetusneuvos Urho Kittilä, oli aikoinaan pitänyt Honkalasta. Honkala myös välitti Väänäselä listan Keskustapuolueen kuntapoliitikoista, jotka olivat korvaavan koulun kannalla. [33]

YOL:n ja tukisäätiön näkökulmasta tilanne kuitenkin huononi, eikä koulujärjestelmälain muutoksen estäminen edennytkään suunnitellusti. Kun toukokuussa 1974 tilanne näytti synkältä, Honkala kirjoitti Hallenbergille Virolaisesta, joka ei katsonut mahdolliseksi estää lakia. Virolainen ei sinänsä ollut lain kaatamista vastaan, vaan oli puoluejohtajana vaikeassa asemassa. Honkala yritti tavoittaa myös ministeri Kristian Gestriniä, joka oli kertonut ehdottaneensa valtioneuvoston istunnossa esityksen perumista. Virolainen ei kuulemma ollut ”lotkauttanut korviaan”. Honkala yritti pikaisesti ehdottaa perustuslakivaliokunnan puheenjohtajalle Juuso Häikiölle (kok.) ja eduskunnan toiselle varapuhemiehelle Frans Olavi Lähteenmäelle (kok.), että sivistysvaltiokunta pyytäisi lausuntoa perustuslakivaliokunnalta. [34]

Perustuslakivaliokunta antoi myönteisen lausunnon KJL 14 §:n muuttamisesta 2.6.1974. Lausunnon mukaan koulun omistajan päätösvaltaan ei kuulunut se, otetaanko koulu kunnan koulusuunnitelmaan, vaan ratkaisuvallta oli julkisilla viranomaisilla. Kunnilla ei sinänsä ollut velvollisuutta ottaa yksityisoppikoulua korvaavaksi kouluksi, minkä vuoksi kunnan päätöstä hylätä korvaavan koulun ehdotus ei voitu pitää perustuslainvastaisena järjestelyinä. Eriävän mielipiteen perustuslakivaliokunnan lausuntoon jättivät Juuso Häikiö (kok.), Tuure Junnila (kok.), Mauri Miettinen (kok.) ja SMP:stä irtautuneen Suomen Kansan Yhtenäisyys Puolueen edustaja Viljo Suokas. He vaativat, että laki käsiteltäisiin perustuslainsäätämisyjärjestyksen mukaisesti. [35]

Lain lähetekeskustelun puheenvuoroissa 10.5.1974 olivat nousseet esiin tutut ideologiset asetelmat. Kansanedustaja Antero Salmenkivi (kok.) vetosi YK:n ihmisoikeusjulistukseen ja vanhempien oikeuteen säädellä lastensa koulutusta. Kansanedustaja Kullervo Rainio (kok.) puolestaan korosti lain syntyneen erikoislaatuudessa tilanteessa ja viittasi Kemin ja Ylitornion tapauksiin, joissa kouluhallitus oli menetellyt lainvastaisesti. [36] Rainion kritiikki ei kuitenkaan huomionnut sitä, että oikeuskansleri Risto Leskisen päätöksessä oli mainittu peruste lain muuttamiseen: ”Koulujärjestelmälain säännökset kunnan päätäntävaltalasta koulusuunnitelman valmistamisessa, yksityisen oppikoulun ja sen omistajan oikeudellisesta asemasta uuteen koulujärjestelmään siirryttäessä sekä kouluhallitukselle kuuluvien johto- ja valvontatehtävien laajuudesta ja sisällöstä ovat kuitenkin vaikeaselkoiset.” [37] Vaikeaselkoisuus oli peruste lakiuudistukselle, mutta uudistuksen vastustajat rinnastivat sen vasemmiston ”totalitaristisiin” tavoitteisiin. Yksityisoppikouluväki katsoi, että ”monopoli-koulu” alisti yksittäisten perheiden riippumattomuuden poliittisille (vaikkakin demokraattisille) julkisyhteisöille.

Sorsan hallituksen 3.5.1974 eduskunnalle antama koulujärjestelmälain muutosehdotus hyväksyttiin lopulta pitkän käsittelyprosessin jälkeen heinäkuussa. Se antoi kunnille selvemmän oikeuden päättää sisällyttävätkö ne koulusuunnitelmaansa yksityisen oppikoulun.

Keskikoulut kunnallistettiin lailla ja korvaaviksi hakeneet koulut saivat tilanteesta riippuen jatkaa toimintaansa. [38] Takaisku ei kuitenkaan tehnyt YOL:a ja tukisäätiötä tarpeettomiksi, vaan ne säilyttivät linjansa, jonka mukaan vanhemmilla tuli olla oikeus valita lapsilleen jonkin virallisen vaihtoehdon rinnalla toimiva koulu. [39]

Koulujärjestelmälain muutos merkitsi VKTS:n painopisteen siirtymistä alueellisesti pääkaupunkiseudulle ja muihin koulutuspoliittisiin kysymyksiin. Korvaavien koulujen etua ajoi Helsingissä YOL:n ja VKTS:n lisäksi Helsingin yksityisoppikoulut ry (Hyry). Sen tavoitteena oli tiivistää pääkaupunkiseudun yksityisoppikouluväen rivejä marraskuussa 1974 järjestetyllä seminaarimatalla, jonne osallistui yhdistyksen hallituksen lisäksi 60 henkilöä, pääosin koulujen rehtoreita, opettajia ja yksityisten oppikoulujen johtokuntien jäseniä. Länä oli myös Helsingin koulutoimenjohtaja Walter Erko. VKTS esittäytyi seminaariväelle, ja tilaisuudessa selvitettiin koulujen tukitarvetta. [40] Laivaseminaarissa tukisäätiön edustaja, varatuomari Martti Talvela nosti esiin koulujärjestelmän monopolisoitumisen vaaran. Konservatiivissävytteisesti hän viittasi peruskoulun olevan uhka suomalaiselle kulttuurille ja taloudelle. [41]

Seminaarin jälkeen Hyry aktivoitui Helsingin koulusuunnittelussa ja VKTS muodosti epävirallisen ryhmän, joka kokosi korvaavan vaihtoehdon puolesta ehdotuksia Helsingin kaupunginvaltuuston ei-sosialistisille ryhmille. [42] Helsingissä tilanne näytti yksityisoppikoulujen kannalta valoisammalta kuin muualla, ja taistelutahdon lujittamiseksi Hyry aktivoi jäsenkoulujaan. Yksityisoppikouluväelle lakiuudistus ja kunnallistamiset merkitsivät yksityisomaisuuteen kajoamista ja kollektivismin edistämistä. Vaikka jäsenkoulujen määrä väheni, ideologiset perusasetelmat voimistuivat. YOL:ssa ymmärrettiin, että käytännön toimet vaativat muutakin kuin vain jäsenmaksuja. [43] Oikeiston poliittista yhteistyötä oli tehostettava.

Kesän 1974 tappiosta huolimatta VKTS:n ja muun samansuuntaisen järjestökentän perusfilosofiana ja -näkemysnä säilyi se, että koulujärjestelmää ja yhteiskuntaa politisoitiin vasemmistovetoisesti ja että porvarillisen yhteistyön voimistamisella voitiin oikaista kehitys oikealle. Koulu-uudistus merkitsi jopa porvarillisen yhteiskunnan kumoamista. Osittain huomiot olivat oikeita, koska koulutuspolitiikalla tietoisesti vaikutettiin ihmisten yhteiskunnallisiin suhteisiin eli koulutuksellisiin lähtökohtiin. Koska lapsia koskevat koulutus päätökset olivat välittömässä yhteydessä vanhempien tekemiin valintoihin sekä annettuun yhteiskuntaympäristöön, peruskoulu-uudistajien näkemys julkisen vallan ja perheiden suhteesta poikkesi yksityisoppikouluväen ideologiasta. Yksityisoppikouluväki, kuten oikeisto yleisesti, suhtautui kielteisesti valtiolle siirrettävään päätösvaltaan. [44] He hahmottivat hallinnon joko perheiden riippumattomuuden rajoittimeksi, jolla oli byrokraattisia päämääriä, tai vasemmistolaiseksi koneistoksi, joka pyrki yhteiskunnan aineellisten suhteiden ja ”perinteisen” hengen kumoamiseen.

Yksityisoppikoulujen asema ei-sosialistisen yhteistyön perustana

Vapaan koulutuksen tukisäätiön toiminta antaa perusteita arvioida uudelleen Suomen koulutuspoliittista lähimenneisyyttä. Edellä on tarkennettu kuvaa VKTS:n perustamisen taustasta ja sen suhteesta yhteiskunnan politisoitumiseen, Elinkeinoelämän valtuuskuntaan ja yksityisoppikoulujen etujärjestökenttään. Tukisäätiö perustettiin Yksityisoppikoulujen Liiton ja Helsingin yksityisoppikoulut ry:n taustavaikuttajaksi, tiedottajaksi ja taloudelliseksi tukijaksi. Vuonna 1974 VKTS:n asemaa muuttivat kaksi tärkeätä tekijää. Ensinnäkin EVA:n perustaminen tarjosi vakaamman taloudellisen perustan koulutuspoliittiseen toimin-

taan. Toiseksi koulujärjestelmälain uudistaminen herätti yksityisoppikouluväen tavoittelemaan tehokkaampaa ei-sosialistista yhteistyötä. Yksityisoppikoulut tarvitsivat rahaa, mutta rahoittajat eivät välttämättä halunneet julkisesti leimautua osaksi koulutaisteluja. Sama kulussientakaisuus liittyi EVA:an ja muuhun sen tukemaan järjestökenttään. Julkisuuteen tarjottu kuva saattoi poiketa todellisesta ja vältellä siten puoluepoliittisia kytköksiä. EVA:n toimisto pyrki pitämään hyviä yhteyksiä päivälehtiin, ja pääkaupunkiseudun poliittisille ja talous- sekä päätoimittajille järjestettiin lounastilaisuuksia, ”EVA-lounaita”. Toimisto piti niitä onnistuneina. [45]

VKTS pystyi kokoamaan asiantuntijoita ja resursseja poliittiseen toimintaan ilman puoluepoliittisia leimoja. VKTS:n koordinoimana peruskoulukritiikkiä jalostettiin julkiseksi kritiikiksi ja politiikkasuosituksiksi. VKTS:n rinnalla toimi muitakin elinkeinoelämän rahoittamia organisaatioita, jotka pyrkivät vaikuttamaan koulutuksen eri sektoreihin. Vuoden 1976 talousarviossa EVA varasi VKTS:lle 100 000 markkaa, kommunistien seurantaan (nimellä yhteiskuntapoliittinen tutkimus, suluissa kommunistit) 500 000 markkaa, radion ja television (pääosin Yleisradion henkilöstöpolitiikan) seurantaan 250 000 markkaa ja vaalien tukemiseen 500 000 markkaa. [46]

1970-luvun poliittisessa kontekstissa tukisäätiö voidaan määritellä porvarilliseksi etu- ja vaikutusjärjestöksi, joka toimi yhteistyössä EVA:n kanssa. Tukisäätiöstä puuttui Kokoomuksen ja SDP:n aseveliakseli. VKTS pyrkin edistämään Kokoomuksen ja Keskustapuolueen ja muiden porvarillisten puolueiden yhteistyötä ja vaikeuttamaan työväenpuolueiden yhteistyötä. Keskustapuolue oli porvarienemmistöisessä eduskunnassa niin oikeiston kuin vasemmistonkin näkökulmasta tärkeä toimija. Kun YOL piti koulujärjestelmälain uudistamisprosessin aikana yhteyksiä porvarilliseen puoluekenttään, VKTS institutionalisoi myöhemmin tämän tehtävän.

Koska koulujen taloudellinen ahdinko oli yksi peruste kunnallistamiselle, VKTS loi taloudellisen tukijärjestelmän, jolla pyrittiin parantamaan yksityisoppikoulujen taloudellista asemaa. Lähdeaineistosta päätellen tämän merkitys jäi vähäiseksi koulujärjestelmälain uudistuksen jälkeen. Tukisäätiön EVA-side vahvistui vuonna 1975, kun sen hallitukseen tuli EVA:sta johtaja Risto Piepponen. Alkoi kartoitus uusista koulutuspoliittisista tavoitteista ja tiedotuksen tehostamisesta. Oli mietittävä, mistä johtui oikeiston hajanaisuus, ja analysoitava koulu-uudistusten yhteiskunnallisia vaikutuksia. [47]

Pian alkoi muodostua parlamentaaristen vaikuttajien ja asiantuntijoiden yhteistyöverkosto, Tornin ryhmä, joka tarjosi tehokkaan vaikuttamiskanavan kytkemällä tutkimukset ja selvitykset sivistysvaliokunnan ja eduskunnan porvarillisten ryhmien toimintaan. Tornin jäsenet tulivat muun muassa ammattikasvatushallituksesta, kouluhallituksesta, opetusministeriöstä, Suomen Työnantajain Keskusliitosta, Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliitosta, Liiketyönantajain Keskusliitosta, porvarillisista puolueista, teknisistä opistoista ja ammattikouluista. [48] Tornissa valmisteltiin kritiikkiesityksiä ajankohtaisille koulutuspoliittisille asioille, ja niitä oli tarkoitus käyttää lakien virallisessa käsittelyssä. [49] Keskiasenteen puitelain kritiikin valmistaminen oli yksi Tornin ryhmän tärkeimpiä tehtäviä. [50] Sen valmistelu eheytti ei-sosialistista yhteistyötä, jonka puute oli kesällä 1974 merkinnyt tapiota. Koulututkimuksen alueella puolestaan VKTS jakoi apurahoja koulutusta kartoitaviin selvityksiin. [51]

VKTS:n perustamisen ajan koulutuspoliittisen kontekstin yleisenä piirteenä oli se, että koulujärjestelmää järjesteltiin uudelleen yksityisoppikoulujen omistajayhteisöjen kannalta kielteisesti. Yksityisoppikouluja oli vaikea sovittaa yhteen siihen politiikkaan, joka käynnistyi elinkeinorakenteen muutoksessa ja jota harjoitettiin Kokoomuksen ollessa oppositiossa suurimpana porvaripuolueena. Tukisäätiössä vaikuttaneet henkilöt, jotka kuuluivat porva-

rillisiin puolueisiin, akateemiseen oppisäätyyn tai elinkeinoelämän järjestöihin, pitivät yhtenäisperiaatteen mukaista koulupolitiikkaa perusteiltaan virheellisenä. Rakentamalla ei-sosialistista yhteistyötä tukisäätiö pyrki hajottamaan yhtenäiskoulun tukijoukkojen rivejä. EVA:ssa arvioitiin 1980-luvun lopulla, että VKTS olisi toiminut lähempänä Teollisuuden koulutusvaliokuntaa kuin EVA:a. Talousarvioissa VKTS kuitenkin kirjattiin aina EVA:n yhteistoimintakuluihin, kuten SYT ja KTTS. [52]

Politisoitumisen tausta voidaan kiteyttää seuraavasti: 1970-luvulla valtion toiminnan piiri talouselämässä ja tuotannossa korostui entisestään. Valtio laajensi vaikutuspiiriään elinkeino- ja talouspolitiikassa sekä sosiaali- ja terveyspolitiikassa. Julkisyhteisöjen toiminnan laajentuminen näkyi myös yhteiskunta- ja koulutuspolitiikassa, ja VKTS:n avulla elinkeinoelämän ydin pyrki tehokkaammin ulottamaan vaikutustaan julkisyhteisöjen koulutuspoliittiseen päätöksentekoon. Kun julkinen valta pyrki korvaavaan rinnakkaiskoulujärjestelmän yhtenäiskoululla, syntyi kiista koulutuksen demokraattisesta ja poliittis-yhteiskunnallisesta hallinnasta – toisin sanoen yksityisen ja yhteisomistuksellisen suhteesta. Tämä oli yhteiskunnan politisoitumisen ja myös tukisäätiön järjestäytymisen perusta.

Viitteet

- [1] Vapaan koulutuksen tukisäätiöstä on julkaissut tutkimuksia muun muassa Jari Leskinen (2004), Erkki Aho (2005), Sakari Suutarinen (2008) ja Ville Okkonen (2011).
- [2] Keskustayhteistyö. Neuvottelut 14.2.1974. ”Keskustellaan perusteellisesti puolueiden yhteistoiminnasta mm. suhde sdp–kokoomus.” Mukana Keskustapuolueesta: Pekkala, Virolainen, Väyrynen ja Uusitalo. LKP:stä Tarjanne, Toivanen, Välikangas, Borg ja Sipilä. RKP:stä Jansson, Stenbäck ja Melin. Johannes Virolaisen arkisto. Kansio 109. Muistiinpanot 1974. KA.
- [3] Minne menet markkinatalous? Luottamuksellinen. 27.10.1976. Ilmeisesti Matti Sipilän laatima. EVAa. Kansio 41. KA.
- [4] EVAn perustava kokous 10.6.1974. EVAa. Kansio 14. KA.
- [5] Toiminnan lähtökohdista, tavoitteista ja järjestämisestä. Selvitys opetushallinnon nimittyspolitiikasta. Henkilökohtainen. 1982. VKTSa. Kansio 6. KA.
- [6] Minne menet markkinatalous? Luottamuksellinen. 27.10.1976. Ilmeisesti Matti Sipilän laatima. EVAa. Kansio 41. KA.
- [7] Kouluhallituksen kirje opetusministeriölle. Yksityiskoulujen taloudellinen asema, 10.4.1969. Pääjohtaja R. H. Oittinen ja vt. osastopäällikkö Olli Sampola. YOLa. F 12. Kirjeenvaihto 1974–1975. KA.
- [8] Niilo Honkalan kirjoittama moniste: Valtion oppikoulujen tuho, marraskuu 1973. YOLa. Ha 3. Koulukysymyksiä koskevia muistiota 1965–1979. KA.
- [9] YOL:n artikkeli Ruotsin rauhaton koulu. US 9.7.1972. (Kansioissa myös lukuisia muita samansuuntaisia kirjoituksia lehtiin). YOLa. F 14. Informaatiokirjeet 1971–1975. KA.
- [10] Harry Osbornson kirje. Päiväämätön. YOLa. F 14. Informaatiokirjeet 1971–1975. KA.
- [11] Niilo Honkalan raportti Pohjoismaisen Yksityiskoulujen tilaisuudesta. US 17.4.1973. YOLa. F 14. Informaatiokirjeet 1971–1975. KA.
- [12] Suomen Kuvalehdessä helmikuussa 1972 julkaistu Ragnar Pählmanin artikkeli Ruotsin sosialidemokratian rappio – muiden maiden tienviittako? YOLa. F 14. Informaatiokirjeet 1971–1975. KA.
- [13] Aamulehteen 4.2.1972 lähetetty juttu. YOLa. F 14. Informaatiokirjeet 1971–1975. KA.

- [14] Pöytäkirja KK:n puoluevaltuuston sääntömääräisestä syyskokouksesta 24.9.1973. Puoluevaltuusto 1973–1974. Cc 15. PTA.
- [15] Juha Sipilän kirjoitus 12.5.1975, Näkökohtia eduskuntavaalitoiminnan rahoituksesta ja tukemisesta. EVAa. Kansio 43. KA.
- [16] YOL:n kirje jäsenkouluille. Oikeuskanslerin Kemin ja Ylitornion yhteiskoulujen päätöksen merkitys. Matti P. Aho. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Informaatiokirjeet 1973. KA.
- [17] Säädekirja 16.11.1973. VKTSa. Kansio 1. KA.
- [18] Ylitornion Yhteiskoulun johtokunnan kokouksen pöytäkirjaote, 30.5.1974. Jaakko Mutka. YOLa. F 12. Kirjeenvaihto 1974–1975. KA.
- [19] Niilo Honkalan ja Matti Höystin kirje KOP:n johtokunnalle, 2.3.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [20] Niilo Honkalan kirje Väinö J. Nurmimäelle, 8.11.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [21] Niilo Honkalan kirje Eino Uusitalolle, 29.11.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [22] Niilo Honkalan kirje Martti Suntelalle, 20.11.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [23] Opetusministeri Kristian Gestrin hyvä veli -kirje Niilo Honkalalle, 15.10.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [24] Uno Piipon kirje Matti P. Aholle, 13.5.1975. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [25] Uno Piipon kirje Lempäälän-Vesilahden Yhteiskoulun oppilaiden vanhemmille, 16.5.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [26] Lempäälän kunnanvaltuuston kirje sivistysvaliokunnalle. Sivistysvaliokunnan pöytäkirjat. Mikrofilmirulla 12. Eduskunnan arkisto. 1973–1974.
- [27] Niilo Honkalan kirje professori Yrjö Vasarille, 27.7.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [28] Keskustayhteistyö. Neuvottelut 14.2.1974. ”Keskustellaan perusteellisesti puolueiden yhteistoiminnasta mm. suhde sdp–kokoomus.” Mukana Keskustapuolueesta: Pekkala, Virolainen, Väyrynen ja Uusitalo. LKP:stä Tarjanne, Toivanen, Välikangas, Borg ja Sipilä. RKP:stä Jansson, Stenbäck ja Melin. Muistiinpanot 1974. Johannes Virolaisen arkisto. Kansio 109. KA.
- [29] Irrallinen VKTS:n liite vuosilta 1975–1976. Liitteessä on eritelty koulutuspoliittisia sektoreita ja niihin vaikuttamista. Vuosilukua ei mainita. VKTSa. Kansio 2. KA.
- [30] Niilo Honkalan kirje Marjatta Väinäselle, 22.10.1973. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. Saapuneet/lähteneet 1973. KA.
- [31] Niilo Honkalan kirje Pentti Renvallille, 31.5.1973. YOLa. F 12. Kirjeenvaihto 1974–1975. KA.
- [32] Veikko Heinosen kirje Matti P. Aholle, 6.12.1974. YOLa. F 12. Kirjeenvaihto 1974–1975. KA.
- [33] Saapuneet/lähteneet 1973. Niilo Honkalan kirje Marjatta Väinäselle. Päivämätön. YOLa. F 11. Kirjeenvaihtoa 1973. KA.
- [34] Niilo Honkalan kirje Veikko Hallenbergille, 5.5.1974. YOLa. F 12. Kirjeenvaihto 1974–1975. KA.
- [35] Perustuslakivaliokunnan lausunto 2.6.1974. Sivistysvaliokunnan pöytäkirjat. Mikrofilmirulla 12. Eduskunnan arkisto.

- [36] Edustajapuheenvuorot lähetekeskustelussa 10.5.1974. Sivistysvaliokunnan pöytäkirjat. Mikrofilmirulla 12. Eduskunnan arkisto.
- [37] Oikeuskanslerin päätös yksityiskoulun oikeudesta valita korvaava koulu Kemissä ja Ylitorniossa. Sivistysvaliokunnan pöytäkirjat. Mikrofilmirulla 12. Eduskunnan arkisto.
- [38] Jouko Teperi, Yksityisten oppikoulujen taistelu olemassaolostaan 1995. Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977. Jari Salminen, Jukka-Pekka Pietiäinen ja Jouko Teperi. Painatuskeskus, Helsinki 1995, 265, 266.
- [39] Pientä analyysia eräistä Suomen koululaitoksen kehityspiirteistä. 18.4.1975. VKTSa. Kansio 3. KA.
- [40] Korvaavat koulut Helsingin koulujärjestelmässä. Muistio 54/74. VKTSa. Kansio 2. KA.
- [41] Varatuomari Martti Talvelan puheenvuoro HYRY:n laivaseminaarissa 17.11.1974. 55/74. VKTSa. Kansio 2. KA.
- [42] Helsingin koulusuunnitelman tarkistusprojekti. Jyrki Helin, HYRY. VKTSa.. Kansio 2. KA.
- [43] Hallituksen kokous 21.1.1976. HYRYn toiminnasta ja rahantarpeesta. Liite 2. Asia 5. VKTSa. Kansio 1. KA.
- [44] Varatuomari Martti Talvelan puheenvuoro HYRY:n laivaseminaarissa 14.11.1974. Muistio. 55/74. VKTSa. Kansio 2. KA.
- [45] EVA:n toimiston neuvottelussa 15.–16.6.1976 käsitellyjä asioita. EVAa. Kansio 1. KA.
- [46] EVA:n kokous 27.11.1975. EVA:n talousarvio vuodelle 1976. EVAa. Kansio 1. KA. (Voidaan päätellä, että yhteiskuntapolitiinen tutkimus oli pääasiassa kommunistien seuranta. Talousarviosta oli useita kopioita ja yhdessä niistä oli politiikka-sektorin perään kirjoitettu kynällä sulkeisiin ”vaalit”. Samassa paperissa oli kynällä kirjoitettu ”kommunistit” sulkeisiin yhteiskuntapolitiikan perään. Kohteet siis ilmaistiin epämääräisesti.)
- [47] VKTS:n toimintasuunnitelma vuodeksi 1975. VKTSa. Kansio 6. KA.
- [48] VKTS:n hallituksen kokouksen ptk. 28.4.1977. Säätöön tutkimus – ja siihen liittyvä neuvottelu- ja tiedotusjärjestelmä. Pöytäkirjan välissä. VKTSa. Kansio 1. KA.
- [49] VKTS:n hallituksen kokouksen ptk. 19.9.1977. Liite 1. Asiaan 5. VKTSa. Kansio 1. KA.
- [50] VKTS:n hallituksen kokouksen ptk. 19.9.1977. Liite 3. Asiaan 5. VKTSa. Kansio 1. KA.
- [51] VKTS:n hallituksen kokouksen ptk. 8.12.1977. Toimintasuunnitelma. Jaakko Nevalainen. VKTSa. Kansio 1. KA.
- [52] Talousarvioehdotus vuodelle 1989. Yhteistoimintakulut vuonna 1988. EVAa. Kansio 39. KA.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

- Vapaan koulutuksen tukisäätöön arkisto
- Yksityisoppikoulujen liiton arkisto
- Johannes Virolaisen arkisto
- Elinkeinoelämän valtuuskunnan arkisto

Eduskunnan arkisto, Helsinki

- Sivistysvaliokunnan pöytäkirjat
- Porvarillisen työn arkisto (PTA), Helsinki
- Puoluevaltuuston pöytäkirjat 1973–1974

Kirjallisuus

- Aho, Erkki 1996. Myrskyn silmässä – kouluhallituksen pääjohtaja muistelee. Helsinki: Edita.
- Aho, Erkki 2005. Salaista koulutuspolitiikkaa kylmän sodan kuumina vuosina. Teoksessa Hämäläinen, Kauko, Lindström, Aslak & Puhakka, Jorma (toim.), Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino, 54–60.
- Ahonen, Sirkka 2003. Yhteinen koulu – tasa-arvoa vai tasapäisyyttä. Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään. Tampere: Vastapaino.
- Immonen, Kari 1995. Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla. Helsinki: Otava.
- Kivinen, Osmo 1988. Koulutuksen järjestelmäkehitys. Peruskoulutus ja valtiollinen kouludoktriini Suomessa 1800- ja 1900-luvuilla. Turku: Turun yliopisto.
- Leskinen, Jari 2004. Tulevaisuuden turvaksi. Sotavahinkoyhdistyksen ja irtaimistonsotavahinkoyhdistyksen sotavahinkovakuutustoiminta 1939–1954. Sotavahinkoyhdistyksen säätiö ja sotavahinkosäätiö 1954–2005. Jyväskylä: Sotavahinkosäätiö.
- Okkonen, Ville 2011. Vapaan koulutuksen tukisäätiön vaikutus. *Kasvatus & Aika* 1/2011, [www-lähde]. < http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=376 > (Luettu 15.8.2012).
- Palonen, Kari 2003. Poliittikka. Teoksessa Matti Hyvärinen, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen & Henrik Stenius (toim.), Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Pernaa, Ville 2007. Sivistyspolitiikan suurjärjestelmien rakentaminen. Teoksessa Pernaa, Ville & Tiitta, Allan, Sivistyksen ja tiedon Suomi. Suomen eduskunta 100 vuotta. 9. Helsinki: Edita, 10–143.
- Purhonen, Kari 2005. Eteläranta peruskoulun ja yksityiskoulujen puolesta. Teoksessa Hämäläinen, Kauko, Lindström, Aslak & Puhakka, Jorma (toim.), Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino, 61–65.
- Rentola, Kimmo 2005. Vallankumouksen aave. Vasemmisto, Kekkonen ja Beljakov. Helsinki: Otava.
- Rentola, Kimmo 2003. Kevään 1968 isänmaan toivot. Teoksessa Saaritsa, Sakari & Teräs, Kari (toim.), Työväen verokostot. Väki Voimakas 16. Helsinki: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, 96–132.
- Suutarinen, Sakari 2008. Vapaan koulutuksen tukisäätiö – koulukasvatuksen, opettajankoulutuksen ja tutkimuksen näkymätön vaikuttaja 1973–1991. *Kasvatus & Aika* 2/2008, [www-lähde]. < http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=114 > (Luettu 15.8.2012).
- Teperi, Jouko 1995. Yksityisten oppikoulujen taistelu olemassaolostaan 1995. Yksityisoppikoulujen historia 1872–1977. Jari Salminen, Jukka-Pekka Pietiäinen ja Jouko Teperi. Helsinki: Painatuskeskus, 241–311.
- Ylikangas, Heikki 2009. Suomen historian solmukohdat. Helsinki: WSOY.

VTM, KM Ville Okkonen tekee väitöskirjaa Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineessa.